

Dil, Kültür Bağlamında Bazı Yarışlar ve Ödülleri

Sezer Özyaşamış Şakar*

Toplumların düşünce ve davranışları, dilleri, değerleri, alışkanlıkları ortak bir kültürün oluşumunu sağlamış, onlara milli bir kimlik kazandırmıştır. Türklerin yaşamlarındaki ortak davranışlar bir kültür özelliğine dönüşmüş, farklı coğrafyalarda bile benzer tutumlar sergilenmiştir. Türklerin tabiatla mücadelesinde, düşmanlarla savaşında yararlandığı birtakım araçlar (at, ok, kılıç, mızrak vb.) zamanla eğlenme isteğinin de unsurları olmuş, bunlardan yararlanarak çeşitli sporlara, oyunlara yönelmişlerdir. Bu oyunlar sayesinde bedeni dinç tutarak hem savaşa hazırlanmış hem de sportif faaliyetlerde bulunarak eğlenmişlerdir. Bu sportif faaliyetler kimi zaman yarış hâline getirilmiş, yarışın galibi kahramanlığın ve gücün timsali sayılmıştır.

Eskiden beri “yarış (< yar-ış)”¹ olarak görülen, Türkiye Türkçesinde “yarışçı (< yarış+çı)”, “yarışma (< yarış-ma)”, “yarışmacı (yarış-ma+cı)”, “yarış- (< yarış-)”,² “yarıştır- (< yarış-tır-)” şeklinde türevleri bulunan, Eski Türkiye Türkçesinde “yarışdırı varmak”³ Türkiye Türkçesinde “yarış etmek”,⁴ “yarışa çıkmak”,⁵ “yarışa kalkmak”,⁶ “çene yarışına girmek”,⁷ “çene yarışı”,⁸ “çene yarıştırmak”,⁹ “sidik yarışına çıkmak”,¹⁰ “zaman ile

* Yrd. Doç. Dr. Sezer Özyaşamış Şakar

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
sozyasamis@yahoo.com

¹ Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary Pre-Thirteenth-Century Turkish* ve Sevan Nişanyan'ın *Sözlerin Soyağacı* adlı etimoloji sözlüklerinde, Besim Atalay'ın *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde kelimenin kökü *yar-*'tır. Kelimenin anlamını, Besim Atalay “geçmek” şeklinde belirtmiş, Sevan Nişanyan ise “1. bölmek, kesmek, ikiye ayırmak 2. geçmek, ötekini geride bırakmak” şeklinde göstermiş, iki anlam arasındaki ilişkinin açık olmadığını belirtmiştir. *yar-* fiiline *-ış* fiilden ad yapan ek getirilerek *yarış* kelimesi türemiştir.

² Tuncer Gülensoy *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*'nde *yarış-* kelimesinin *yar-* fiili ile *-(ı)ş* fiilden fiil yapım ekinden oluştuğunu belirtir.

³ *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, C. VI, s. 4352.

⁴ *Türkçe Sözlük*, s. 2138.

⁵ *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. IV, s. 3150.

⁶ *Türkçe Sözlük*, s. 2138.

⁷ *age.*, s. 414.

⁸ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, s. 241.

⁹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 2, s. 691.

¹⁰ *age.*, s. 1037.

yarışmak”,¹¹ Anadolu ağızlarında “yarış koymak”¹² gibi birleşik fiil ve deyimlerde geçen kelime, “Yarış, at yarışı”,¹³ “İki adam arasında mal üleşme”,¹⁴ “Taksim”,¹⁵ “1. Yarışma 2. Yarışma, rekabet”,¹⁶ “1. Genellikle, konan bir ödülü kazanmak için birini geçmeye çalışma, müsâbaka. 2. teşmil. Birbirinden üstün olmak için, birbirini geçmek için uğraşma, rekâbet.”,¹⁷ “1. Birbirini geçme esasına dayanan ve en önde gelenin kazandığı koşu, müsâbaka. 2. [mec.] Herhangi bir konuda birbirini geçmeye çalışma, rekabet.”,¹⁸ “Rakip takıma, sporcuya üstünlük sağlamak, onu geçmek üzere yapılan sportif mücadele.”¹⁹ anlamlarına gelmektedir.

Yarışın olduğu yerde şüphesiz bir de ödül vardır. Eski şekli “ögdül” veya “öndül”²⁰ olan, Anadolu ağızlarında “ögdül” veya “öndil/öndül”ün yanı sıra “öydül, odul, öğdür” biçimlerinde görülen, Türkiye Türkçesinde “ödüllü (< ödül+lü)”, “ödüllük (< ödül+lük)”, “ödüllendirme (< ödül+le-n-dir-me)”, “ödüllendir- (< ödül+le-n-dir-)”, “ödüllendirilme (< ödül+le-n-dir-i-l-me)”, “ödüllendiril- (< ödül+le-n-dir-i-l-)” şeklinde türevleri bulunan, “ögdül komak”,²¹ “öndül koymak”²² “ödü almak”,²³ “ödü vermek”²⁴ gibi birleşik fiil ve deyimlerde geçen kelime, “1. Güreşte, at yarışlarında, yarışmalarda kazananlara verilen armağan. 2. Düğünlerde götürülen armağan (eşya ya da koyun, keçi vb. hayvan)”,²⁵ “Mükâfat, yarış mükâfatı”,²⁶ “ok atmada koydukları ögdüldür; koşuda geçen ata verilen ögdüldür”²⁷ “1. Bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat. 2. Bir iyiliğe karşılık olarak verilen armağan, mükâfat.”,²⁸ “1. Yarışmalarda kazananlara verilmek üzere ortaya konan şey,

¹¹ *Türkçe Sözlük*, s. 2221.

¹² *Türkiye 'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. XI, s. 4186.

¹³ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, C.III, s. 10.

¹⁴ *age.*, C.III, s. 10.

¹⁵ *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, C. VI, s. 4352.

¹⁶ *Türkçe Sözlük*, s. 2138.

¹⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. 3, s. 3378.

¹⁸ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1397.

¹⁹ İsa Savaş, *Spor Sözlüğü*, s. 160.

²⁰ Kelimenin etimolojisi hakkında bilgi verenlerden İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*’nde kelimenin ög isim köküne -dül ekinin getirilmesiyle ögdül-ödül olduğunu, Sevan Nişanyan *Sözlerin Söyüşü* adlı etimolojik sözlüğünde kelimenin kökeninin öğ- fiilinden geldiğini, ancak -dül ekinin anlamının açık olmadığını belirtir. Ödül kelimesinin etimolojisi için bk. Besim Atalay, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, İstanbul, 1941, s. 95; Jean Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul, 1941, s. 553; Vecihe Hatiboğlu, “Örnek ve Ödül”, *Türk Dili*, S. 284, Mayıs 1975, s. 329-332; Zeynep Korkmaz “Türkçede -ı Eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül; -sal/-sel) II”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Ankara, 1995, s. 139-144; Erdal Şahin, “Ödül Kelimesi”, *Hediye Kitabı*, İstanbul, 2007.

²¹ *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, C.V, s. 3055.

²² Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, s. 301.

²³ *Türkçe Sözlük*, s. 1531.

²⁴ *age.*, s. 1531.

²⁵ *Türkiye 'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. IX, s. 3311.

²⁶ *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, C. V, s. 3054.

²⁷ Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, *Lehçetü'l-Lügat*, s. 517.

²⁸ *Türkçe Sözlük*, s. 1530, 1531.

mükâfat. 2. Bir başarı, iyi ve güzel bir davranış karşılığında verilen şey, mükâfat.”²⁹ “1. Hasını mağlup eden pehlivana verilen para veya inek, koç, at vb. şey. 2. Mükâfat.”³⁰ anlamlarına gelmektedir.

Türkçe yarış ve ödül kelimelerinin geçtiği deyimlerden başka, “yarış” anlamına gelen Arapça “müsabaka” ve “ödül” anlamına gelen Arapça “mükâfat” kelimeleri ile oluşturulmuş “müsabakaya girmek”, “mükâfat almak”, “mükâfatını görmek” deyimleri de Türk dilinde yaşayan unsurlardır.

Spor, oyun veya eğlenme isteği amacıyla yapılan, belirli kuralları bulunan, beden ve zihin güçlerini ortaya koyan yarışların geçmişten günümüze çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Deve ve boğa güreşleri, horoz ve köpek dövüşleri, at yarışları, yağlı güreşler, aba güreşleri, ok atma yarışları, cirit oyunu, gökbörü oyunu, çöğen (çevgân, polo) oyunu, en iyi, en güzel ürünü yetiştirme yarışları, bilgi ve beceri yarışları, futbol karşılaşmaları, yüzme, koşu, kayak, yat, yelkenli vb. gibi spor yarışmaları bir galibi ve mağlubu bulunan, sonucunda büyük veya küçük ödülü olan, eğlence amacı taşıyan yarışma ve karşılaşmalardır. Türklerin geçmişinden bugüne gelindiğinde bu yarışma ve karşılaşmaların bir kısmının belirli dönemlerde daha çok ön plana çıktığı, bir kısmının ise unutulmaya yüz tuttuğu görülür.

Bu yazıda Türk kültür tarihinde görülen, yarış ve yarışma kavramları içerisinde değerlendirilen belli başlı oyun ve sporların neler olduğuna bunların sonucunda ne tür ödüllerin verildiğine değinilecektir.

1. Hayvanlarla İlgili Yarışlar

İçinde herhangi bir hayvan unsuru barındıran, yapılan yarışmaya doğrudan veya dolaylı olarak hayvanların katıldığı yarışlar öteden beri görülmektedir. At yarışında, boğa ve deve güreşinde, koç, horoz ve köpek dövüşünde ve son yıllarda görülen kurbağa yarışında hayvanlar yarıştırlmaktadır. Bunlardan boğa ve deve güreşi, koç, horoz ve köpek dövüşü yasal düzenlemelerle yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklara uyulmadığı, kanlı bir biçimde sonuçlanan hayvan dövüşlerinin yapıldığı haberleri zaman zaman basında yer almaktadır.

a. At Yarışı

²⁹ İlhan Ayverdi, *age.*, C. 3, s. 2416.

³⁰ D. Mehmet Doğan, *age.*, s. 1039.

At, Türklerde bedensel faaliyeti, coğrafyadaki hareketliliği, uzaklığı ve genişliği, ekonomik oluşumu ve değişimi sağlamıştır. Öyle ki Divanü Lûgati't-Türk'te geçen “*At Türkün kanadıdır*”³¹ sözü, atın Türklerin sosyal hayatındaki yerini ve önemini, ata verilen değeri gösterir niteliktedir. Türkler arasında bu derece önemli olan at ile ilgili sporlar da gelişmiş, çeşitli yarışlar yapılmıştır. Bu yarışlara bakıldığında iki türlü at yarışı vardır: Bunlardan biri düğünlerin, toyların, şenliklerin başlıca eğlencesi olan, sadece “yarışma” amacıyla yapılan, diğeri ise “savaşma” gayesi ile yapılan yarışlardır.³² Savaş için yapılan at yarışları Manas Destanı'nda geçen önemli motiflerdendir. Manas Destanı'nın bir parçası olan “Bok-Murun Hikâyesi”nde Manas-Han, Kırgızların Orta-Yüz reisi Kökçe-Han ile savaş için karşılaştığında önce iki ordu arasında “savaş için at yarışı” düzenlenmiştir.³³

Çin tarihlerine göre hem Hunlar hem de Göktürkler bahar mevsiminde bahar bayramı yapıyorlardı.³⁴ Bu bahar bayramlarında at yarışları yapılıyor, kımız içilerek eğleniliyordu. At yarışlarının sonunda en iyi at seçiliyor böylelikle yapılacak bir savaş için en iyi atlar belirlenmiş oluyordu.

Eski Türklerde at yarışı düzenleneceği zaman yarışı düzenleyen kişi yarışın gününü, yerini, düzenleniş sebebini ve yarışın ödülünü etrafa duyururdu. Yarış günü konuklar ve bölge halkı yarış alanında toplanırdı. Yarışa katılacak atlar sıraya dizilir, “akın” adı verilen bir görevli atları konukların arasında dolaştırarak yarışın başlama yerini ve koşulacak uzaklığı duyururdu. At yarışında varış yerine “talas” veya “tasal” denilen bir ip geriliyor ve bu ipi ilk göğüsleyen at birinci ilan ediliyordu.

Eski Türklerde, at yarışı genellikle bir şeref konusu sayıldığından ödüller pek dikkate alınmazdı. Fakat yarışların mutlaka bir ödülü bulunuyordu. At yarışında genellikle ödül yine attır. Kırgızlarda, bir kişinin babası adına bir at yarışı düzenlediği ve yarışa dokuz ödül koyduğu, ilk ödülün her türlü aksamı ile birlikte bir “yurt” olduğu belirtilir.³⁵ Bu “yurt” denilen ödül, önde ata binmiş gelin giysili bir genç kız ile etrafında evcil hayvanlardan ellişer tane bulunan bir sürüden meydana gelir. Kaşgarlı Mahmud, “kökleşdi” kelimesinde geçen şu sözleriyle “*Ol at yarışdı mening bile tawışganlaşu = O, tavşanı öndül koyarak benimle at yarışı yaptı.*”³⁶ at yarışı ödülünün tavşan olduğunu belirtir.

³¹ Kaşgarlı Mahmud, *age.*, C. I, s. 48, 49.

³² Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 521.

³³ *age.*, C. I, s. 521, 522.

³⁴ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 775.

³⁵ Doğan Yıldız, *Çağlarboyu Türklerde Spor*, s. 37.

³⁶ Kaşgarlı Mahmud, *age.*, C. II, s. 226.

Kazak Türklerinde “bayga, bâga”, Anadolu Türklerinde “beyge” adıyla anılan at yarışı savaşa hazırlık amacıyla yapılan bir tür oyundur. Bu yarış sonucunda verilen ödüle de “bayga” adı verilmiştir. Bu oyun Kazak ve Türkistan Türkleri tarafından hâlâ oynanmaktadır.³⁷

Kırgızlar bayramlarda, eğlencelerde, doğumlarda ve düğünlerde genç kız ve erkeklerin eş seçmeleri için at yarışı yaparlardı. Buradaki at yarışı, yarışma gayesi ile değil evlenip aile kurma amacıyla bir gelenek hâlinde Kırgızlarda yaşatılmıştır.³⁸

Osmanlılar döneminde de at yarışlarına önem verilmiş, çeşitli yarışlar düzenlenmiştir. Osmanlılarda ilk at yarışı Orhan Gazi zamanında 1326 yılında görülür. 1675 yılındaki düğünlerde üç at yarışı yapılmıştır. Birincisi üç saat süren Tekye Han-Edirne yarışı, ikincisi dört saatlik Mustafa Paşa mezarı-Edirne yarışı, üçüncüsü altı saatlik Cısr-i Mustafa Paşa-Edirne yarışıdır. Üç saatlik yarışın birincisi 20.000 akçe, ikincisi 10.000 akçe, üçüncüsü 6.000 akçe, dördüncüsü 5.000 akçe, beş ve altıncısı 3.000 akçe, yedi ve sekizincisi de 2.000 akçe ile; dört saatlik yarışın birincisi 20.000 akçe, ikincisi 10.000 akçe, üçüncüsü 7.000 akçe, dördüncüsü 4.000 akçe ve diğerleri 3.000 akçe ile; altı saatlik yarışın birincisi 40.000 akçe, ikincisi 15.000 akçe, üçüncüsü 10.000 akçe, dördüncüsü 7.000 akçe ve diğerleri 6.000 ila 3.000 arasındaki akçe ile ödüllendirilmiştir.³⁹ 1720 yılında, III. Ahmed’in düğününün on beşinci gününde Sultan, geleneksel düğün gösterilerinden biri olan at yarışının yapılmasını istemiştir. Bir saatlik uzaklıktan Sultan’ın bulunduğu yere ilk ulaşan atların boyunlarına, sahiplerinin toplumdaki durum ve şanına göre, çeşitli kumaşlardan yapılmış askılar asılmış, binicileri de onar kuruş bahşişle ödüllendirilmiştir.⁴⁰

1913 yılının Ekim ayında, Veliefendi çayırında yapılan at yarışlarında birinciliği Hasan Bey’in “Derviş” adlı atı kazanmış ve 2.500 kuruş ödül almıştır.

Cumhuriyet döneminde, 1927 yılından itibaren Türk yarışçılık tarihine renk katan “Gazi Koşusu” adıyla yapılan, 2000 lira ödülü olan ilk at yarışını Hacibekirzâde Ali Muhiddin Bey’e ait, jokeyi İhsan Atçı olan safkan İngiliz atı “Neriman” kazanmıştır.⁴¹ 1970 yılından

³⁷ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, s. 207.

³⁸ Reşat Köstem, *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, s. 30.

³⁹ Özdemir Nutku, *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği (1675)*, s. 106.

⁴⁰ Mertol Tulum, *Sûrnâme, Sultan Ahmet’in Düğün Kitabı*, s. 392.

⁴¹ Cem Atabeyoğlu, *Atatürk ve Spor*, s. 39.

itibaren “Gazi Koşusu” galipleri heykeltıraş Şâdi Çalık’ın eseri olan, Atatürk’ün at üzerindeki gümüş heykeli ile ödüllendirilmektedir.⁴²

Atatürk, “Monte Carlo Mükâfatı” yarışmasında ikincilik, “Belçika Mükâfatı” yarışmasında üçüncülük elde eden ünlü binici Saim Polatkan’a binicilik dalındaki uluslararası başarısından ötürü özel olarak yetiştirilen “Çankaya” adlı atı iki yıllık iase bedeliyle armağan etmiştir.⁴³ Atatürk döneminde çeşitli yarışmalarda Saim Polatkan, Cevat Kula, Cevat Gürkan, Eyüp Öncü, Sadeddin Erokay ve diğerleri altın, gümüş ve bronz madalyalar kazanmışlardır.

Türk yarışçılık tarihinin en önemli koşularından olan, 1927 yılından bu yana kesintisiz yapılan Gazi Koşusu’nun seksen üçüncüsü İstanbul Veliefendi Hipodrumu’nda, 28 Haziran 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 2400 metrelik koşuyla Ahmet Kılıççioğlu’nun sahibi olduğu, Gökhan Kocakaya’nın jokeyliğini yaptığı “Miramis” adlı at birinci gelerek, 750.000 liralık ödülü kazanmıştır.

Geçmişten günümüze süregelen at yarışları ile at ırkının iyileştirilmesi konusu önem kazanmış, jokey kulüpleri ile kurumsal kimliğe büründürülmüş, bir spor dalı olarak geleneksel eğlence unsurlarından biri olan at biniciliğinin sürekliliği sağlanmıştır. Günümüzde at yarışları, hem Türkiye Jokey Kulübü tarafından Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde bahisli yapılmaya hem de varlıklı kişilerin düğünlerinde, şenlik ve kutlamalarda önemli gösterilerden biri olmaya devam etmektedir.

b. Kurbağa Yarışı

Son yıllarda görülen, değişen uzunluktaki tahta parkurlara bırakılan kurbağaların zıplayarak yarıştığı kurbağa yarışında, varış noktasına en hızlı ulaşan kurbağa ödülü kazanmaktadır. Bu yarışlarda kurbağaların hızlanması için alkış ve ısıktan yararlanılmaktadır.

2000 yılında, İzmit’in Karaabdülbaki köyünde 16 yaşından küçük çocukların katıldığı kurbağa yarışında on beş metrelik bir parkuru önce bitiren kurbağanın sahibine 100 lira ödül verilmiştir.⁴⁴

2008 yılında, Edirne’nin İpsala ilçesinde düzenlenen 9. Çeltik Kültür ve Sanat Festivali’nde, beş metre uzunluğundaki tahta parkurda yapılan yarışta dereceye girenler plaketle ödüllendirilmiştir.⁴⁵

⁴² *age.*, s. 132.

⁴³ *age.*, s. 31.

⁴⁴ Nebi Özdemir, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, s. 237.

2. Ok Atma Yarışları

Türklerin en önemli savaş aletlerinden birisi olan ok ve yay aynı zamanda onların hâkimiyet sembolüydü. Kültigin yazıtında “*On-Ok budun emgek körti*”⁴⁶, Tonyukuk yazıtında “*On-Ok kağanı yağımız erti*”⁴⁷ cümlelerinde geçen “ok” terimi boy ve kabile anlamlarında kullanılmıştır. Oğuzların Boz-ok ve Üç-ok adlarında geçen “ok” sözünden, destanlarda ok atarak güç gösterme, düğünde erkeğin arkadaşlarıyla eğlenme ve evlenen bir kimsenin gerdek çadırını kuracağı yeri belirleme amacıyla ok atmasından, okun Türklerin millî kültüründe ve toplumsal hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe önemli bir yeri olan ok ve yay, İslamiyet’in kabulüyle dinî bir boyut kazanmıştır. Hadislere dayanılarak okçuluk kutsal amaçlarla bütünleştirilmiştir.

Türkler arasında ok atma yarışları bir çeşit savaş hazırlığıydı.⁴⁸ Türkler zamanla, savaşa hazırlanmanın dışında ok atma yarışı yapmayı âdet edinmişlerdir. Ok atışları hem yaya hem de at üzerinde yapılırdı. Nişanı vurma (puta/buta atışı), darb vurma ve menzil atışı olmak üzere üç tür ok atma yarışı vardır.

Nişanı vurma (puta/buta atışı) yarışı iki kişi veya iki takım arasında yapılır ve her yarışmacı belirlenen sayıda oku puta denilen hedefe atar.⁴⁹ Atıcılar oturarak, diz üstü durarak veya ayakta nişan almak suretiyle atışlarını yaparlar. Nişana en fazla oku isabet ettiren ödülü kazanmış olur. Darb vurma yarışı, kütük, kalkan, bardak, zil, kalın demir veya tunç levhaları okla vurup delmek amacıyla yapılırdı. Bu sebeple özel yapılmış ok ve yaylar kullanılmaktaydı. Osmanlılarda bu atış biçimiyle yapılan yarışlar şenliklerde, sünnet düğünlerinde düzenlenmekteydi. Menzil atışı yarışı, oku uzağa atmak ve hedefe ulaştırmak için yapılmaktaydı. Türk okçuluk tarihinde önemli bir yere sahip olan bu atışlar için Osmanlılar döneminde ok meydanları belirlenmiş, menzil taşı dikme geleneği başlatılmıştır.

Bu üç tür yarış dışında Türklerin eskiden beri yaptığı kabak okçuluğu (remvü’l-kabak) denilen kabak atışları vardır. Uzunca bir direğin tepesine konulan kabağın at koştururken okla

⁴⁵ <http://haber.edirneninsesi.com/detay.php?id=1330>

⁴⁶ Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 42.

⁴⁷ *age.*, s. 86.

⁴⁸ Reşat Genç, “Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. III, s. 238.

⁴⁹ Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, s. 48.

vurulması esasına dayanır. Türklerin kabak atışı yapmaları, düşmandan kaçıyormuş gibi hareket edip geriye doğru ok atmaları bir tür savaş eğitimi sayılmaktadır.⁵⁰

Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lûgati’t-Türk’ünde ok atmak “atmak”⁵¹ kelimesiyle, ok atmak ile ilgili yarışma da “oktaşmak”⁵² veya “ok atışmak”⁵³ terimleri ile karşılanmıştır.

Ok atma yarışında “karın atmak” denilen bir âdet vardır ki bir hayvan kesildiği zaman işkembesi alınarak bir yere asılır ve bu hedefe ok atılırdı. Bu yarışın sonunda da işkembeyi vuran kişiye ödül olarak hayvanın etinden bir parça verilirdi.

Divanü Lûgati’t-Türk’te bu yarış ile ilgili çeşitli ödüller görülmektedir. “kızlaşu” kelimesindeki *Ol mening birle ok attı kızlaşu* “O ortaya ödül olmak üzere kız, cariyeye koyarak benimle ok attı”⁵⁴ ifadesinden ok atma yarışı ödülünün cariyeye olduğu, “kökleşdi” kelimesindeki *Ol mening birle ok attı atlaşu* “O benimle ortaya ödül olmak üzere at koyarak ok atıştı”⁵⁵ ifadesinden de ödülün at olduğu anlaşılmaktadır.

Dede Korkut hikâyelerinde yigitler ok atar, güçlerini göstermek için ok yarıştırlardı. Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek destanında geçen *Oğuz zamanında bir yigit ki ivlense oh atar-idi, okı ne yirde düşse anda gerdek diker-idi. Beyrek Han dahı ohın atdı, dibine gerdeğin dikdi.*⁵⁶ cümlelerde, evlenen bir yiğidin okunu atıp okun düştüğü yere gerdek çadırı kurduğu anlatılmaktadır.

Göktürklerde, Selçuklularda ve Osmanlılarda önemli bir yere sahip olduğu görülen okçuluk, Osmanlılar döneminde kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Okçuluk ile ilgili törenler yapılmış, kurallar ve yasal düzenlemeler getirilmiş, ok meydanları belirlenmiş, askerî eğitim amacıyla oktan yararlanılmış, yarışmalar düzenlenmiş, bunlar için büyük ödüller verilmiştir. Osmanlılarda kutsal kabul edilen bu sporun kumar biçimini almaması için yarışmalara ödül koyma hakkı yalnızca padişaha, vezir veya okçular tekkesi şeyhine ait idi. Osmanlılar döneminde yapılan yarışlarda ortaya ödül olarak genellikle ipekliler, ağır kumaşlar, değerli elbiseler, at, koç gibi hayvanlar, altın veya para konulurdu.

⁵⁰ Özbay Güven, *age.*, s. 119.

⁵¹ Kaşgarlı Mahmud, *age.*, C. I, s. 21, 160, 170, 237, 280; C.II, s. 20, 221, 226; C. III, s. 106.

⁵² *age.*, C. I, s. 231.

⁵³ *age.*, C.I, s. 157, 180.

⁵⁴ Kaşgarlı Mahmud, *age.*, C. II, s. 221.

⁵⁵ *age.*, C. II, s. 226.

⁵⁶ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 129.

III. Ahmed, Okmeydanı ve Şimşirlik’te puta atışları düzenletmiş, kazananlara 5 ila 20 kuruş arasında değişen ödül vermiştir.⁵⁷ Yine Sultan III. Ahmed, 1714 yılındaki bir yarışta ünlü kemankeş Rahikîli Ali Ağa’ya on altın, 1719 yılında yapılan yarışta ise Hazineli Mustafa Ağazâde İbrahim’e iki altın ihsan etmiştir.⁵⁸

III. Mustafa, 1765 yılında düzenlenen bir yarışta kazananlara onar adet, 25 kuruş değerinde bir Osmanlı altını olan “zer-i mahbûb”u ödül olarak dağıtmıştır.⁵⁹

I. Abdülhamid, 1777 ve 1778 yıllarında Dolmabahçe, Bahariye ve Okmeydanı’nda ok atma yarışları düzenletmiş, başarılı atıcılara derecelerine göre 15 ila 25 kuruş arasında değişen ödül vermiştir.⁶⁰

1791’de III. Selim’in de katıldığı ok atma yarışının kazananları beş adet elbiselik telli dîba ile ödüllendirilmiştir.⁶¹

3. Güreş Karşılaşmaları

Göçebe yaşam biçimi, doğadaki unsurlarla mücadele etme zorunluluğu, güç gösterisi Türklerin güreşe yönelmelerine sebep olmuştur. En eski Türk sporlarından biri olan güreşin türleri karakucak, aba, kuşak, şalvar ve yağlı güreştir. Bu türlerden daha çok karakucak güreşi, aba güreşi ve şalvar güreşi yaygındır.⁶² Güreş yapanlara “pehlivan”, “pehlevân” veya bazı ağızlarda “pelvan”, güreşte başarılı olanlara da “alp” adı verilmiştir. Güreş esnasında davul, zurna çalınması âdettendir. Eski Türklerde yalnızca bayramlarda ve özel günlerde güreş yapılmamış sadece güreşlerin yapıldığı büyük şenlikler de düzenlenmiştir.⁶³

Karakucak Türklerin öz güreşidir. Orta Asya’dan bu yana genel kural ve görüntüsünde çok az değişiklik olmuştur. Bu çeşit güreşte rakipler ayaklarına kıl bezden yapılmış siyah renkli pırıptı⁶⁴ giyerek yalın ayak güreşirler. Aba güreşinde, aba adı güreş yapanların giysilerinden gelmektedir. Aba güreşinde kaban uzunluğunda, yakasız, yarım kollu ve kollarında uzun yırtmaç bulunan, kalın kumaştan yapılan bir giysi ile güreşilir. Kuşak güreşi, Hıdırellez şenliklerinde ve düğünlerde yapılan, Kırım Türklerinin geleneklerinde bulunan bir

⁵⁷ Ünsal Yücel, *age.*, s. 119.

⁵⁸ *age.*, s. 119.

⁵⁹ *age.*, s. 119.

⁶⁰ *age.*, s. 120.

⁶¹ Özbay Güven, *age.*, s. 121.

⁶² Doğan Yıldız, *age.*, s. 34.

⁶³ *age.* s. 34.

⁶⁴ Pehlivanların güreşte giydikleri kalın bezden yapılmış veya keçi kılından örülmüş don.

türdür. Bu türde, pehlivanlar iki metre uzunluğunda yünden dokunmuş kumaşı birbirlerinin beline dolamak suretiyle güreşirler. Şalvar güreşi, adını şalvar tipindeki güreş kıyafetinden alır. Orta Asya ve sonraki yurtlarda güreşte giyilen şalvar boyu uzun iken günümüzde bazı bölgelerde bu boy kısalmıştır. Yağlı güreş, günümüzde Türk toplumunda daha çok Kırkpınar yağlı güreşi adı ile bilinir. Pehlivanlar kispet⁶⁵ giyerek ve yağlanarak yarışır. Adı anılan güreşler dışında bilek güreşi ve minder güreşi karşılaşmaları da yapılmaktadır.

Güreş geleneğinin sadece erkekler arasında değil erkek ile kadın arasında da yapıldığı, Dede Korkut hikâyelerinden Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek destanında görülür. Banu Çiçek, Bamsı Beyrek ile ok atar, at yarışı yapar ve güreş tutar, bunlarda üstün gelen Bamsı Beyrek Banu Çiçek ile nişanlanır.⁶⁶

Kuşak güreşinde başpehlivana koç, tokuz⁶⁷ gibi ödüller, diğer kazanan güreşçilere mendil, havlu, gömlek gibi hediyelik eşyalar verilmiştir. Kırkpınar güreşlerindeki en büyük ödül üç yıl üst üste birinci olan başpehlivana verilen altın kemerdur. Başpehlivan dışındaki pehlivanlara at, koyun, koç, tosun, sığır gibi canlı hayvan veya elbiselik kumaş verilmiştir.

Tanzimat dönemine kadar büyükbaş veya küçükbaş hayvan, tarıma uygun arazi, kilim, halı, kumaş gibi teşvik amaçlı ödüllerin konulduğu güreş yarışları Tanzimattan sonra para için yapılmaya başlanmıştır.⁶⁸

Mustafa Kemal Atatürk, ünlü pehlivan Kurtdereli Mehmet Pehlivan’a başarılarından dolayı 1931 yılında 1000 lira ödül vermiştir.⁶⁹ Atatürk döneminde ve sonraki yıllarda yapılan çeşitli ulusal ve uluslararası yarışmalarda başarılı güreşçiler derecelerine göre altın, gümüş, bronz madalya ve değişen miktarda cumhuriyet altınına karşılık gelen para ile ödüllendirilmişlerdir.

Günümüzde güreş karşılaşmaları Türkiye Güreş Federasyonu, Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu ve çeşitli belediyeler tarafından düzenlenmekte, böylece bu spor canlı tutulmaktadır.

4. Çöğen (Çevgân, Polo) Oyunu

⁶⁵ Yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, belden baldıra kadar uzanan, dar paçalı meşin pantolon.

⁶⁶ Muharrem Ergin, *age.*, s. 123.

⁶⁷ Dokuz parçadan oluşmuş giyim kuşam.

⁶⁸ Doğan Yıldız, *age.*, s. 153.

⁶⁹ Cem Atabeyoğlu, *age.*, s. 27.

Türkçe çöğen, Farsça çevgân ve bugün Tibetçe polo adıyla bilinen, Orta Asya Türklerinde, İranlılarda, Araplarda, Yunanlılarda, Bizanslılarda ve Uzak Doğulularda değişik türleri görülen, at üzerinde ve ucu kıvrık değneklerle oynanan bir top oyunudur. Selçuklularda bu spor, “gûy u çevgân” biçiminde adlandırılmıştır.⁷⁰ Oyun geniş ve düz bir alanda, atlara binmiş dörder veya altışar kişiden oluşan iki takımın ellerindeki sopalarla ağaçtan yapılmış topu karşı tarafın kalesine atmaları esasına dayanır. Belirli zamanda, belirli sayıyı daha önce hedefe ulaştıran takım oyunu kazanır.

Asya atlı sporlarını inceleyen Carl Diem,⁷¹ çevgânı polonun kökeni olarak kabul eder ve oyun aletlerini göz önünde bulundurarak oyunun başlıca iki türü olduğunu söyler.⁷² Bunların biri “kepçe polosu”, diğeri ise “çekiç polosu”dur.

Kaşgarlı Mahmud’un “tuldi” kelimesinde verdiği bilgilerden bu oyunun bugünkü golf oyununa benzer atsız oynandığı anlaşılmaktadır: “er topıknı adhrı bile tuldi= adam topu çatal değnekle vurdu. Bu bir Türk oyunudur; şöyle oynanır: Oynayanlardan birisi oyunun kendi tarafından başlamasını istediği zaman, yukarıda anlatıldığı şekilde topa vurur. Bu işte kuvvetli vuran oyuna başlamış olur. Çelik çomak oyununun vurmasında dahi böyle denir.”⁷³

Oyunun esası bir vuruşta topu belirli bir mesafeden öteye geçirmek olduğundan bu mesafeyi belirlemek için at yarışlarındaki gibi “talas” veya “tasal” denilen bir ip geriliyordu. Vuruşlarda topu bu ipin belirlediği hedeften geçirebilene ödül olarak “tañuk”⁷⁴ denilen bir ipekli kumaş veriliyordu.

Divanü Lûgati’t-Türk’te çevgân oyununda ödül olarak şalvarın⁷⁵ ortaya konulduğu belirtilir. *Ol anıñ birle çögen urdı ümleşi* “O, onunla şalvarını ortaya koyarak çevgen oynadı.”⁷⁶

5. Gökbörü Oyunu

Gökbörü bölgesel adlarıyla “gökbörü”, “kök-börü”, “kökperi”, “kökpar”, “buz-kaşı” ve “köpkeri” Türklerin eski bir oyunudur. Anadolu’da “öndül kapmaca, pösteki” adı verilen bu

⁷⁰ M. Şakir Ülkütaşır, “Çevgân ve Gökbörü”, *Türk Kültürü*, s. 665.

⁷¹ Carl Diem’in *Asiatische Reiterspiele*, Berlin, 1941 çalışmasına bakılabilir.

⁷² Muammer Eroğlu, “Çevgân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, s. 388.

⁷³ *Kaşgarlı Mahmud, age.*, C. II, s. 22, 23.

⁷⁴ *Kaşgarlı Mahmud, age.*, C. III, s. 365.

⁷⁵ Bir uçkurla büzülerek bele bağlanan ağı çok bol olan geniş bir tür pantolon.

⁷⁶ *Kaşgarlı Mahmud, age.*, C. I, s. 242.

oyuna halk arasında “post kaırma” da denir. Bu oyun “halhal” veya “adalet çemberi” denilen geniş, dairesel bir alanda 20 veya 40 atlı ile oynanır.

Oyunun esası at salıp koşarak oğlağı kapmaktır. Bu sebeple oyun “Oğlak Oyunu” adı ile de anılır. Oyuna araç olan oğlağın başı ve ayakları kesilip içi çıkarıldıktan sonra karnına saman doldurularak dikilir ve bir gece suda bekletilir. Hakem tarafından ortaya atılan oğlağı atlılardan biri yakalar ve atını koşturur. Bu şekilde oyun başlar, oğlak bir süre oyuncular arasında gidip geldikten sonra en kuvvetli olanın elinde kalır. Oyunu kazanan takım oğlağı alır etini kavurup etraftaki kimselere ikram eder.

Bu oyun bir yarışmadan ziyade bir idman, askerî bir talimdir.⁷⁷ Ancak her ne kadar bu oyun bir idman sayılsa da söz konusu oğlak kazanan takımın olacağı için ödül sayılabilir. Ayrıca Uygurlarda gökbörü oyununu kazanan atlılar, oğlağı bulundukları bölgenin en zengin veya en saygın kişinin bahçesine bırakarak ondan hediye beklerlerdi. Günümüzde Kazakistan, Kırgızistan, Türkistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye’de Erzurum ve Van yöresinde yapılan şenliklerde gökbörü oynanmaktadır.

6. Cirit Oyunu

Cirit, “kabuğu soyulmuş ağaç dalı” anlamına gelen cirit sopasıyla at üzerinde oynanır. Atlı cirit ve menzil (yaya) ciridi olarak bilinen iki türü vardır. Oyuncuların sayısı değişken olup iki takım hâlinde oynanır.

Orta Asya’da at yarışları yapılırken, çöğen ve gökbörü oyunları oynanırken Selçuklularda ve Osmanlı İmparatorluğu’nda daha çok cirit oynanmıştır. Atlı cirit oyunu tehlikeli olduğundan, 1826 yılında II. Mahmud tarafından yasaklanmıştır.⁷⁸

1675’te yapılan şenlikte atlı cirit oynandığı⁷⁹ ve 1720’de yapılan şenlikte ise yaya ciridi oynandığı⁸⁰ görülür. Ancak bu karşılaşmaların sonucunda ne gibi ödüller verildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlılarda atlı cirit oyununda üstün gelenlere altın verildiği belirtilir.⁸¹ II. Mahmud’un 12 Mart 1814 tarihinde Gülhane’de yaptırdığı menzil (yaya) ciridi

⁷⁷ M. Şakir Ülkütaşır, “Çevgân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, s. 667.

⁷⁸ Âtîf Kahraman, *Osmanlı Devletinde Spor*, s. 507.

⁷⁹ Özdemir Nutku, *age.*, s. 107, 108.

⁸⁰ Mertol Tulum, *age.*, s. 107.

⁸¹ Özbay Güven, *age.*, s. 228.

yarışmasında galip gelen Köle İsmail Ağa, değerli koşumlarla donatılan bir küheylan atı ödül olarak kazanmıştır.⁸²

Anadoluda bugün Adana, Erzurum, Konya ve Sivas’ta bulunan cirit kulüpleriyle bu spor yaşatılmaya çalışılmaktadır.⁸³

7. Mızrak Oyunu

Gerek savaş gerekse oyun aracı olarak kullanılan mızrak, ucu demir şişli uzun bir sırıktır. Mızrak Türklerin öteden beri kullandıkları bir saldırma aracıdır. Eski metinlerde mızrak Türkçe adı ile süngü olarak geçer. Mızrak oyunu atlı olarak, iki kişi veya iki grup arasında oynanır.

Sultan Mahmud, 1 Şubat 1824’te Gülhane Meydanı’nda kendisinin de oyuna katılacağı bir yarışma düzenletir. Bu yarışma beraberlikle sonuçlanır. Aynı gün başka binicilerin yarıştığı oyun da beraberlikle sonuçlanır. Yarışta kazanan olmamasına rağmen mızrak oyunu oynayanlara ihsanlar verilmiş, padişahın iltifatıyla şereflendirilmişlerdir.⁸⁴

8. Tomak Oyunu

Tomak üstü meşin, içi keçeli ve kadın saçı gibi örülmüş oyun aracının adıdır. Tomak oyunu, altışar kişilik iki takım hâlinde oynanır.⁸⁵ Her takımda bir tomak bulunur. Taraflar bu tomakla birbirlerinin sırtına vurur, karşı tarafı önce pes ettiren galip gelir. Osmanlı sarayında oynan oyunun sonunda, kazanan takım padişahın emriyle “çantacı” denilen ağaların taşıdığı çanta içindeki para ile ödüllendirilmiştir.

9. Lâbut Atma Yarışları

Lâbut seksen beş ila doksan santim uzunluğunda dört, beş santim kalınlığında uç kısmı sivriltilmiş değnektir. Cirit gibi at üzerinde oynanan bir oyundur. Sultan II. Mahmud döneminde cirit yasaklanınca lâbut atma yarışlarına daha çok önem verilmiştir.

⁸² *age.*, s. 232.

⁸³ Âtîf Kahraman, *age.*, s. 518.

⁸⁴ *age.*, s. 616.

⁸⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 510.

Sultan II. Mahmud, Topkapı Sarayı ve Beşiktaş Sarayı’nda karşılıklı iki yüksek ağacın tepesine ip çektirip lâbut attırırımı, yarışı kazanana da değerli kuşamla donatılmış Arap atını ödül olarak verirmiş.⁸⁶

10. Yaya Koşuları

Eski Türklerden itibaren görülen bu yarış türü Osmanlılar döneminde de yapılmıştır. Bilinen en eski koşu yarışları Kırgızların çocuk doğumlarında ve Tunguzların düğünlerde düzenledikleridir.⁸⁷ Osmanlılarda habercilik görevini yerine getiren “peyk” ve “şatır” denilen koşucular vardır. Osmanlılar döneminde düzenlenen koşuların bitiş yeri padişahın huzuru olup kazananlar mutlaka ödüllendiriliyordu. Âtîf Kahraman, IV. Mehmed Edirne’de bulunurken 10 Nisan 1668 tarihinde iki şatırın Dimetoka’ya kadar koşarak gidip gelme konusunda bahse girdiklerini, yarışın sonucunda IV. Mehmed’in başarılı koşucuya bir kese altın ile bir samur kürkü ödül olarak verdiğini belirtir.⁸⁸

Nâbî’nin Sûrnâmesi’nde afyon ve esrar sarhoşu olan tiryakilerin yaptığı bir koşudan bahsedilir. Bu koşuda içi çil çil gümüşle dolu bir maşrapa ödül olarak konulmuştur.

Bir gümüş mişrebe kondı öñdil

Ki içi tolmuş idi nukre-i çil

Ser-i meydândan idüp çâlâki

*Aldı evvel irişen tiryâki*⁸⁹

1722 yılında Ok Meydanı’nda yapılan yaya koşusunda birinci ve ikinci gelenlere ikişer altın ödül verilmiştir.⁹⁰

11. Kayık Yarışları

Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türklerde kayık yarışı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Kayık yarışları Osmanlılar döneminde görülür. O dönemde kayıklar ağır, kürekleri de uzundu. Yarışlar için özel kayıklar bulunmuyordu.

⁸⁶ Özbay Güven, *age.*, s. 246.

⁸⁷ Özdemir Nutku, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, s. 89.

⁸⁸ Âtîf Kahraman, *age.*, s. 624, 625.

⁸⁹ Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler*, s. 251.

⁹⁰ Doğan Yıldız, *age.*, s. 72.

1591 yılında, III. Murad döneminde sadrazam Sinan Paşanın sultan için kendi parasıyla yaptırdığı kasrın açılışı sebebiyle şölen düzenlenmiş, kayık yarışları yapılmıştır. Yirmi beş kayığın yarıştığı yarışmada birinciliği sadrazam Sinan Paşa, ikinciliği başkumandan Ferhat Paşa kazanmıştır. Ancak bu yarışmada ne kadar ödül verildiği bilinmemektedir.

IV. Mehmed döneminde, Kadıköy’de yapılan kayık yarışında Şehzade Mustafa’nın kayığı birinci gelmiştir. Kürekçisine 30 akçe yevmiye bağlanmış, kayığa değerli ipek kumaşlar asılmıştır. Ayrıca yarıştaki diğer kürekçilere de on beşer kuruş verilmiştir.⁹¹

Bugün de bu yarışlar kürek, kano ve yelken yarışları adı altında ulusal ve uluslararası düzenlemelerle yapılmaktadır.

12. Âşık Atışmaları ve Lebdeğmez (Dudakdeğmez) Yarışmaları

Âşık geleneğinde, en az iki âşığın belirli kurallar içerisinde birbirine üstün gelmek, şairlik gücünü göstermek, bir nevi boy ölçüşmek yani yarışmak amacıyla “âşık atışması, âşık karşılaşması, âşık faslı” adı verilen atışma ile “muamma asma” olarak bilinen bilmece çözme yarışması yaptığı görülür.⁹² Âşık atışmasında, âşıklar karşılıklı sazlı sözlü sorular sormak ve az rastlanan uyaklı şiirler söylemek suretiyle atışırlar. Yarışmayı kaybeden âşık kazananı usta kabul eder ve bir daha onun bulunduğu ortamda çalıp söylemez. Muamma asmada, saz şairlerinin toplandığı bir yerin duvarına kâğıda yazılmış muamma asılır. Muammayı çözen kişi duvara asılmış, “askı” adı verilen kılıç, tabanca, şal, kumaş gibi ödülü kazanır. Yarışmada üstün gelen kişiye, askıda olan şeylerin verilmesi “askı indirmek” terimiyle karşılanır.

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş âşıklık geleneğini yeniden canlandırmak için, 1966 yılından bu yana Konya Turizm Derneği tarafından Konya Âşıklar Bayramı düzenlenmektedir.⁹³ Âşık edebiyatının atışma, dudak değmez, muamma, sazlı sözlü güzelleme gibi türlerinde ödüllü yarışmalar yapılmaktadır. Konya Turizm Derneği dışında farklı kurum ve kuruluşlar tarafından âşıkların adlarını yaşatmak için Uluslararası Âşık Veysel Âşıklar Bayramı, Karacaoğlan Âşıklar Bayramı, Karacaoğlan Altın Saz Ödüllü Âşıklar Bayramı gibi adlarla etkinlikler düzenlenmektedir.

⁹¹ *age.*, s. 131.

⁹² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, s. 27.

⁹³ Abdülkadir Karahan, “Âşık Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 551.

Lebdeğmez, içinde dudakların birbirine değmesiyle çıkan, “hurûf-ı şefeviye” denilen “b, f, m, p, v” dudak ve diş-dudak ünsüzleri bulunmayan sözcüklerle yazılan şiire denir.⁹⁴ Saz şairlerinin dudakları arasına iğne koyarak yarıştıkları bu yarışmada kazanan kişi daha önce belirlenen ödülü alır.

Bir lebdeğmez örneği olarak Mevlevî şeyhi Remzi Dede’nin aşağıdaki gazelinde, sadece son beyitte dudak ünsüzleri bulunur.

Tarîk-ı aşka gir ehl-i Hûda ol

Gönül gel lâyük-ı her i’tilâ ol

Dilersen dehrde âzâde-serlik

Gurûr-ı câhı terk eyle, gedâ ol

Sakın ızhârdan ağyâra hâlin

Yine sen derdine çâre-resâ ol

Cidâl-i kıl ü kâle yok nihâyet

Ricâlullâh ile hâl-âşına ol

Çekil izzetle, uzlet kûşesine

Azîz ol derd-i şöhretten cüdâ ol

Dokunmaz leb lebe Remzî okurken

*Dehân-ı dilbere nükte-nümâ ol*⁹⁵

Bursa Yıldırım Belediyesinin 2008 yılının Temmuz ayında düzenlediği 4. Geleneksel Uluslararası Âşıklar ve Şairler Şöleni’nde, âşıklar arasında yapılan yarışmalarda atışma dalı birincisine ve lebdeğmez dalı birincisine beşi bir yerde altın, ikincilere cumhuriyet altını ile çeşitli hediyeler, üçüncüye yarım altın ile çeşitli hediyeler verilmiştir.⁹⁶ 2008 yılının Ağustos ayında Düziçililer Karacaoğlan Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen 11. Karacaoğlan Altın Saz Ödüllü Âşıklar Bayramı’ndaki yarışmada Âşık Eyyubi birinci gelerek altın saz ödülünün sahibi olmuştur.⁹⁷

⁹⁴ Tâhirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, s. 90.

⁹⁵ *age.*, s. 90.

⁹⁶ <http://www.yildirim.bel.tr/icerik.asp?Modul=Haber&id=371>

⁹⁷ <http://www.osmaniyerehberi.com/haber/147/11-karacaoğlan-altin-saz-odullu-asiklar-bayrami.html>

13. Şiir ve Hikâye Yarışmaları

Çeşitli kurum ve kuruluşlar, belediyeler hatta kişiler tarafından düzenlenen hikâye ve şiir yarışmaları neticesinde yarışmacılara, derecelerine göre farklı miktarlarda para ödülü verildiği görülmektedir. Bütün bunlar, adına yarışma düzenlenen kişiyi anmak, yeni hikâyecileri ve yeni şairleri ortaya çıkarmak, yazma eylemine teşvik etmek için düzenlenmektedir. Bu yarışmalar her yıl çeşitli konularda farklı bölgelerde en çok düzenlenen yarışmalardandır. Örneğin: 2005 yılında Kültür Bakanlığı’nın düzenlediği 8. Nüzhet Erman Şiir Ödülü’nü kazanan kişiye 1.500 lira para, ödül belgesi ve Nüzhet Erman Şiir Ödülü simgesi verilmiştir.⁹⁸

2008 yılında Avrasya Yazarlar Birliğinin eşgüdümünde, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığının destekleri ile Azerbaycan, Balkanlar, Başkurtistan, Çin, Çuvaşistan, Gagauz Yeri, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Kırım, Özbekistan, Sibirya, Tataristan, Türkiye ve Türkmenistan’da bulunan yazar birliklerinin işbirliği ile Doğumunun 1000. Yılı Dolayısı ile Kaşgarlı Mahmud Uluslararası Hikâye Yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmanın Türkiye ödülleri birinciye 500 avro, ikinciye 300 avro, üçüncüye 200 avro; uluslararası ödülleri birinciye 6.000 avro, ikinciye 4.000 avro, üçüncüye 2.000 avrodur.⁹⁹

14. Meyvelerle İlgili Yarışlar

Tarım ile ilgili yöresel şenlik, festival ve bayramlarda kutlamanın ana ögesini ön plana çıkaran, en kaliteli, en iyi ürün yarışmaları yapılmaktadır. Yetiştirilen ürünlerle ilgili yarışmalarda en iyi ürünü (en güzel kiraz, üzüm, kayısı, en büyük karpuz vs.) yetiştiren kişiye teşvik amacıyla para, altın, madalya, plaket gibi ödüller dağıtılmaktadır.

Bu yarışları daha eğlenceli hâle getirmek için yörenin genç kız ve erkeklerinin katılımıyla kiraz, karpuz, kavun, çilek, elma vb. ürüne dayanılarak güzeller ve yakışıklılar seçilmekte dereceye girene çeşitli ödüller verilmektedir. Bu yarışmalar Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde farklı ürünlerde yapılmaktadır. Örneğin: Niğde’nin Darboğaz kasabasında, 2006 yılının Temmuz ayında düzenlenen 11. Darboğaz Kiraz, Kültür ve Sanat Festivali’nde en iyi kiraz üreticisi yarışmasında birinciye tam altın, çapa lastiği, 200 kg organik gübre; ikinciye

⁹⁸ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/349071.asp>

⁹⁹ http://www.kasgarlimahmud.org/uluslararasi_hikaye_yarismasi.htm

yarım altın, bir torba un, 150 kg organik gübre; üçüncüye çeyrek altın, bir mutfak tüpü, 100 kg organik gübre ödül olarak verilmiştir.¹⁰⁰

2008 yılının Ağustos ayında Manisa’da yapılan, 30 yıldır devam eden Gölarmara Geleneksel Kavun Karpuz Festivali’nde en iyi karpuz ve kavun yetiştirme konusundaki yarışmada birincilere altışar adet çeyrek altın ve plaket; ikincilere dörder adet çeyrek altın ve plaket; üçüncülere de üçer adet çeyrek altın ve plaket verilmiş, festivalde düzenlenen güzellik yarışmasında dereceye girenler altın ve plaket ile ödüllendirilmiştir.¹⁰¹

15. Güzellik Yarışmaları

Kiraz, çilek, karpuz festivallerinde yapılan yöresel güzellik yarışmalarının yanı sıra kentlerde televizyon kanallarının, giysi, takı, makyaj ve bakım ürünleri üreten firmaların, turizm şirketlerinin sponsorluğunda, daha profesyonel kişi ve kurumlarca en güzel kız ve en yakışıklı erkek yarışmaları düzenlenmektedir. Bunların ödülleri de yöresel olanlara göre ekonomik bakımdan daha değerlidir. Güzellik yarışmalarında araba, takı, beyaz eşya gibi ödüller, yurtdışında eğitim olanakları ve mesleki birtakım olanaklar dereceye giren yarışmacılara ödül olarak sunulmaktadır.

Güzellik yarışmaları son yıllarda sadece insanlar için değil at, kedi ve köpekler için de düzenlenmektedir. 2008 yılında Türkiye’nin ilk at güzellik yarışması Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu ile Erzurum Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından düzenlenmiş, birinci olan atın sahibine 500 lira, ikinciye 300 lira, üçüncüye 200 lira para ödülü verilmiştir.¹⁰²

Sonuç

Buraya kadar belirtilen yarışlar dışında Türk kültüründe kayak, yüzme, yumruk dövüşü, yağlı direğe tırmanma yarışları, tüfek atıcılığı, yelken yarışları, şenliklerde soytarıların yaptığı gösterilerle ilgili yarışlar, avcılıkla ilgili yarışlar gibi daha pek çok sportif faaliyete ve eğlence unsuruna rastlanmaktadır. Türk kültür tarihinde yer edinmiş, geçmişten bu yana bir kısmı unutilan bir kısmı yapıla gelen yarışmalardan başka günümüzde futbol,

¹⁰⁰ http://www.tarbaz.com/tarbaz/tarbaz_dosyalar/darbogazkirazfestivali11.htm

¹⁰¹ http://www.manisahuristik.com/haber.php?haber_id=775

¹⁰² <http://www.guncelle.com/yurtici-haberleri/615646-turkiyenin-ilk-guzellik-yarismasi.html>

tenis, jimnastik gibi çağdaş spor dallarında yapılan karşılaşmalar, araba, motosiklet veya bisiklet yarışları, ödüllü okey, tavla ve satranç turnuvaları, şarkı yarışmaları, bilgi yarışmaları, yoğurt yeme yarışmaları, dans yarışları, bebeklerin emekleme yarışları, yemek yarışmaları, ağızda kaşık ile yumurta taşıma yarışları, çuval içinde yürüme yarışları gibi yarışmalara her geçen gün bir yenisi ekleniyor.

Yarış hâline getirilen sportif faaliyetlerin, seyirlik gösterilerin, savaşa hazırlık amacıyla yapılan idmanların ödüllerine baktığımızda, zamanla değişen sosyoekonomik öğelerin etkisiyle çeşitlerinde ve miktarlarında farklılıklar görülmüştür. Eskiden yapılan yarışlarda kumaş, elbise, kürk, değerli eşya, at, koç, yiyecek maddesi, madalya, altın veya para ödül olarak verilirken kitle iletişim araçlarından takip edilebildiği kadarıyla son yıllardaki yarışmalara konulan ödüller plaket, madalya, altın, ev, araba veya günümüzün geçer akçesi paradır.

Kaynaklar

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, 3. baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Toparlı, Recep, *Ahmet Vefik Paşa, Lehce-i Osmânî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 2, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1988.

Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999.

Atabeyoğlu, Cem, *Atatürk ve Spor*, İstanbul 1981.

Atalay, Besim, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1941.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. 3, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1995.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972.

Deny, Jean, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul 1941.

- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayınları, 15. baskı, Ankara 2001.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1997.
- Eroğlu, Muammer, “Çevgân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1995.
- Genç, Reşat, “Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. III, Ankara 1977.
- Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2. baskı, Ankara 1999.
- Hatiboğlu, Vecihe, “Örnek ve Ödül”, *Türk Dili*, S. 284, Mayıs 1975, s. 329-332.
- İşler, Haydar; Hergüner, Gülten, “Türk Sosyal Hayatında Sporun Yeri ve Geleneksel Türk Sporları”, *Türk Kültürü*, S. 432, Nisan 1999.
- Kahraman, Âtîf, *Osmanlı Devletinde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Karahan, Abdülkadir, “Âşık Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 550-552.
- Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati’t-Türk Tercümesi*, C. I, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1998.
- Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati’t-Türk Tercümesi*, C. II, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1998.
- Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati’t-Türk Tercümesi*, C. III, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1999.
- Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati’t-Türk Dizini “Endeks”*, C. IV, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1999.
- Kepecioğlu, Kamil, “Türklerde Spor”, *II. Türk Tarih Kongresi İstanbul 20-25 Eylül 1937*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1943.

- Korkmaz, Zeynep, “Türkçede -öl Eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül; -sal/-sel) II”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 139-144.
- Köstem, Reşat, *Tarihsel Sürecinde Atıcılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, İstanbul 2000.
- Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı*, Adam Yayınları, İstanbul 2003.
- Nutku, Özdemir, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- Nutku, Özdemir, “Osmanlı Şenliklerinde Spor Etkinlikleri”, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995, s. 77-90.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. baskı, Ankara 1998.
- Ögel, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. baskı, İstanbul 2001.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük, C. 1-4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- Özdemir, Nebi, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Akçağ Yayınları, 1. baskı, Ankara 2005.
- Özveri, Murat, *Okçuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey*, İstanbul 2006.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, İstanbul 1983.
- Püsküllüoğlu, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, 2. baskı, Ankara 1998.
- Savaş, İsa, *Spor Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Sümer, Faruk, *Türkler'de Atıcılık ve Binicilik*, İstanbul 1983.
- Şahin, Erdal, “Ödül Kelimesi”, *Hediye Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Kırkkılıç, Ahmet, *Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, Lehçetü'l-Lügat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, C. I-VIII*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara 1996.
- Tekin, Talat, *Orhon Yazıtları*, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.
- Tulum, Mertol, *Sûrnâme, Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. baskı, Ankara 2005.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, C. IX, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara 1993.

Ülkütaşır, M. Şakir, “Çevgân ve Gökbörü”, *Türk Kültürü*, S. 57, Temmuz 1967, s. 663-667.

Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 24. baskı, Ankara 2005.

Yıldız, Doğan, *Çağlarboyu Türkler’de Spor*, İstanbul 2002.

Yücel, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999.

İnternet Kaynakları

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/349071.asp>

<http://haber.edirneninsesi.com/detay.php?id=1330>

<http://www.guncelle.com/yurtici-haberleri/615646-turkiyenin-ilk-guzellik-yarismasi.html>

http://www.kasgarlimahmud.org/uluslararasi_hikaye_yarismasi.htm

http://www.manisahurisik.com/haber.php?haber_id=775

<http://www.osmaniyerehberi.com/haber/147/11-karacaoglan-altin-saz-odullu-asiklar-bayrami.html>

http://www.tarbaz.com/tarbaz/tarbaz_dosyalar/darbogazkirazfestivali11.htm

<http://www.yildirim.bel.tr/icerik.asp?Modul=Haber&id=371>